

гарантії (або гарантійного фонду) при державній установі, а іноді, у крайньому випадку, і за державної підтримки [3, с.3-4].

Необхідними також є рішучі дії з підвищення надійності фондів, у тому числі:

- 1) уточнення вимог до структури майна фондів і його розмірів;
- 2) розробка і впровадження стандартів, що регулюють професійну діяльність НПФ;
- 3) удосконалення внутрішнього контролю в НПФ і приведення його в повну відповідність з вимогами законодавства;
- 4) організація регулярної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів НПФ.

Висновки

Отже, особливого соціального значення як для працівників, так і для роботодавців в контексті проведення пенсійної реформи в Україні здобуває недержавне пенсійне страхування на підприємстві, яке передбачає реалізацію пенсійних програм для різних категорій працівників. Разом з тим, кризові явища в економіці країни останнім часом значно підірвали авторитет системи недержавного пенсійного забезпечення як такого, показали його недосконалість, позначившись на проблемах фінансової діяльності недержавних пенсійних фондів, які його обслуговують. З огляду на це необхідним стає удосконалення політики відносно формування та функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, використовуючи зарубіжний досвід в цій області.

Література

1. Інформаційний проспект недержавного пенсійного фонду КПФ «Стирол» за 2005-2008 роки // Офіційний сайт компанії з управління активами «IQ - Technology» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iq-group.kiev.ua>.
2. Відомості про об'єкти інвестування активів пенсійного фонду та зміни чистої вартості активів і чистої вартості одиниці пенсійних внесків станом // Офіційний сайт компанії з управління активами «IQ - Technology» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iq-group.kiev.ua>.
3. Мінімальні ставки інвестиційного доходу (ОЕСР) // Міжнародний пенсійний вісник. – № 9. – С. 3-4.
4. The Social Protection Committee: Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions, EU, adopted 2008.
5. Antolin P., et al. Investment Regulations and Defined Contribution Pensions, OECD Working papers on Insurance and Private Pensions No 37, OECD, 2009.

Надійшла 14.03.2010

УДК 330.564.2

Н. А. БАЛТАЧЕСВА
Донецький національний університет

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА РІВЕНЬ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано рівень, динаміку заробітної плати, доходів і витрат населення. Визначено напрями підвищення рівня життя населення України в сучасних економічних умовах.

A level, dynamics of wages, profits and charges of population are analyzed. Directions of increase of living standard of Ukrainian population in modern economic conditions are determined.

Ключові слова: рівень життя, доходи, витрати, заробітна плата, соціальні гарантії, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата.

Глибока всебічна криза в Україні супроводжується появою гострих соціально-економічних проблем, які ведуть до серйозних змін якості життя населення, що виявляється, перш за все, в скрутному економічному становищі населення країни. Посилюються такі негативні тенденції, як погіршення фізичного здоров'я, скорочення середньої тривалості життя, збільшення диференціації доходів різних груп населення, погіршення соціальної захищеності, соціальна деградація частини населення тощо.

Державна соціальна політика передбачає реалізацію заходів щодо зростання рівня матеріального стану населення, зокрема його доходів, забезпечення належного рівня оплати праці, подальшого розвитку механізму соціальних стандартів. Стабільне підвищення доходів населення є першорядним підґрунтям економічного зростання держави.

Соціальні питання знаходяться в центрі уваги вітчизняних учених і дослідників. Окремі аспекти соціальної політики досліджували К. Бондарчук, Н. Борецька, А. Гриненко, Т. Кір'ян, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова, М. Папісв, П. Шевчук та ін. Разом з тим, існує необхідність вивчення особливостей прояву соціальних проблем в умовах фінансово-економічної кризи.

Метою статті є аналіз тенденцій зміни рівня життя населення України в умовах економічної кризи

та визначення основних напрямів його підвищення.

Рівень життя населення є основним показником соціально-економічного розвитку будь-якої країни, за яким можна визначити її місце у світовому рейтингу. Саме цей показник є основною метою політики, а звідси, її економічної політики урядів держав з розвинутою економічною системою.

Про середній рівень життя населення можна судити за структурою доходів. Джерела доходів, якими володіє людина різноманітні, але основна їх складова – заробітна плата. В Україні неприпустимо мала частка заробітної плати у ВВП, що йде в розріз із сформованою світовою тенденцією. Так, частка заробітної плати у ВВП різних країн у 2008 р. становила в Японії – 76,0%, в США – 72,2%, в Євросоюзі – 88,3%, в Україні – 49,0%. Відставання України за цим показником майже вдвічі характеризує її загальне економічне становище.

Державною соціальною гарантією у сфері доходів населення є мінімальна заробітна плата, розмір якої протягом 2008-2009 рр. підвищився з 515 грн. (станом на 01.01.2008 р.) до 669 грн. (станом на 01.12.2009 р.).

Мінімальна заробітна плата в жовтні 2009 р. (650,0 грн.) склала 35,8% середньої заробітної плати за жовтень та у доларовому еквіваленті дозволяє витратити в середньому на одну особу 2,7 дол. на добу, що не набагато більше міжнародного критерію бідності (2 дол. на добу). В 2007 р. мінімальна заробітна плата у доларах США по країнах СНД змінювалась від 6 до 94 дол. (для порівняння: у Бельгії, Сполученому Королівстві та Франції – 1717–1864, Іспанії та США – відповідно 912 та 926, Польщі – 336, Болгарії – 126 дол.).

За результатами обстеження підприємств, установ, організацій, із тих працівників, які відпрацювали 50% і більше робочого часу встановленого на 2009 р., близько 5% мали нарахування менше мінімальної заробітної плати. Найбільша частка таких працівників спостерігалась у рибальстві та рибництві (16%), сільському господарстві (13%) та діяльності у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту (9%). Найбільша частка працівників, яким у 2009 р. була нарахована заробітна плата менше мінімальної, спостерігалась в аграрних областях: у Чернівецькій, Вінницькій та Тернопільській (близько 8-9%). У м. Києві цей показник був найнижчий – близько 2%.

За даними Держкомстату, середній розмір заробітної плати в Україні у січні-червні 2009 р. становив близько 2000 грн., що перевищує державні соціальні стандарти: у 2,3 рази – рівень мінімальної заробітної плати, у 2,7 рази – прожитковий мінімум для працездатної особи (744 грн.).

Динаміку середньомісячної заробітної плати за 2008-2009 рр. наведено на рис. 1.

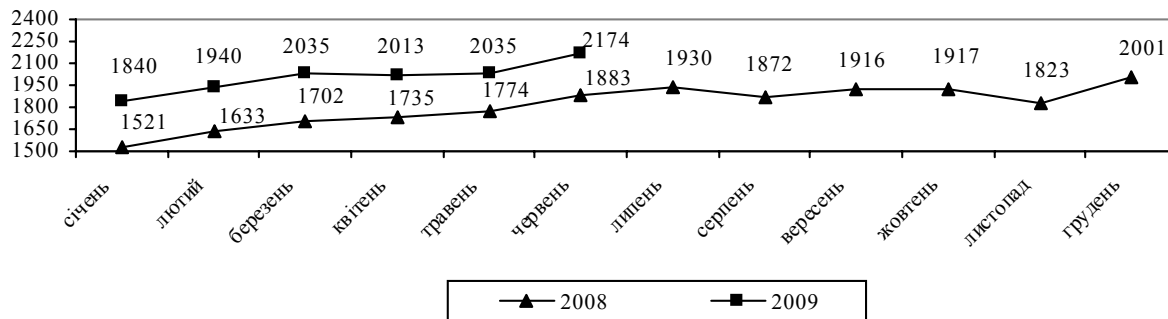

Рис. 1. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати, грн. [1, с. 399; 2; 3]

Незважаючи на зростання номінальної заробітної плати за всіма видами економічної діяльності, аналіз її структури свідчить про збереження значної міжгалузевої диференціації. Найвищий рівень оплати праці був зафіксований на підприємствах авіаційного транспорту та у фінансових установах. В той же час, середня зарплата у таких соціально важливих сферах, як охорона здоров'я та освіта, залишається на значно нижчому від середнього рівні (рис. 2).

Значна різниця зберігається також серед промислових видів діяльності: в галузях добування паливно-енергетичних корисних копалин, виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення й виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води заробітна плата працівників перевищувала середній показник в 1,3-1,6 рази, а розбіжність в рівні зарплат, які отримують працівники різних галузей промислової діяльності, загалом досягає 3,36 разів (рис. 3).

Значною залишається диференціація заробітної плати в регіональному розрізі.

Аналіз рівнів зарплати за січень-вересень 2009 р. показує, що вищою за середній рівень по країні вона була зафіксована лише в 5 регіонах: у м. Києві (3101 грн.), Донецькій (2060 грн.), Київській (1941 грн.), Дніпропетровській (1914 грн.), Запорізькій (1805 грн.) областях. Найнижчий рівень заробітної плати спостерігався у Тернопільській (1378 грн.), Херсонській (1450 грн.), Волинській (1398 грн.), Чернігівській (1443 грн.) областях. Фактично мешканці цих регіонів отримують у 2,2-2,4 рази менше за мешканців столиці [3].

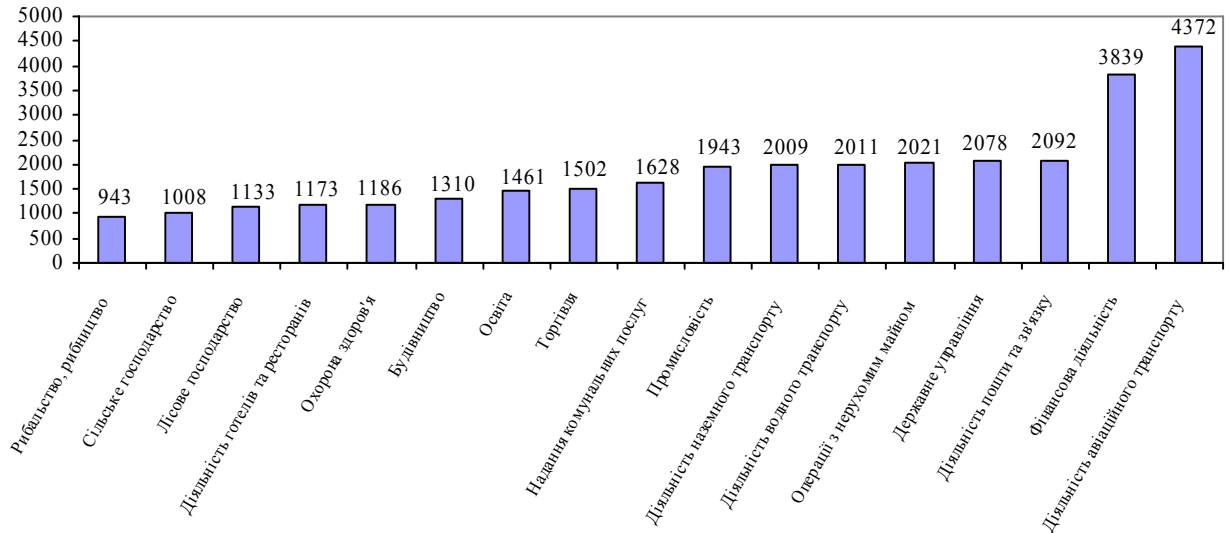

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за січень-квітень 2009 р., грн. [3]

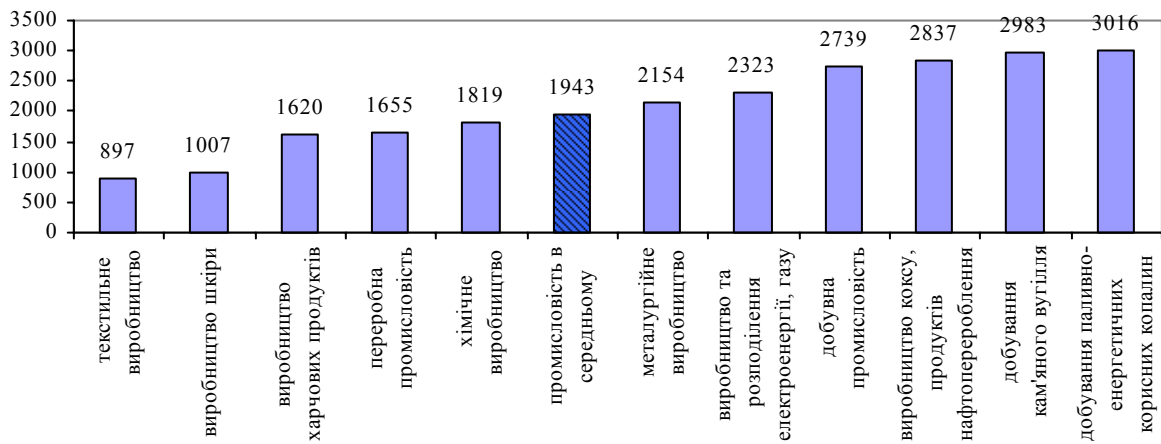

Рис. 3. Середньомісячна заробітна плата в промисловості за січень-квітень 2009 р., грн. [3]

На тлі зростання номінальної заробітної плати одночасно фіксувалося значне падіння індексу реальної заробітної плати, що відбувалося під впливом зростання споживчих цін на товари і послуги протягом 2008-2009 рр. У січні 2009 р. порівняно з аналогічним періодом 2008 р. реальна заробітна плата знизилась на 11,8%. За 9 місяців 2009 р. вона знизилась на 10,3% порівняно з аналогічним періодом 2008 р. З початком кризи доходи середнього українця скоротилися досить відчутно. Достатньо сказати, що середній рівень заробітної плати в доларовому еквіваленті скоротився з 400 у 2008 р. до 250 дол. у 2009 р.

Значною залишається заборгованість з виплати заробітної плати. Протягом 9 місяців 2009 р. вона збільшилась на 41,3%, і станом на 01.10.2009 р. досягла 1,7 млрд. грн. Найбільше збільшення суми заборгованої заробітної плати зафіксовано на економічно активних підприємствах промисловості, переважно на підприємствах з видобутку паливно-енергетичних корисних копалин, будівництва, операцій з нерухомістю, транспорту та зв'язку.

Ще однією соціальною гарантією є прожитковий мінімум. В 1990 р. прожитковий мінімум у Радянському Союзі складав 70-75 руб. на місяць, що дорівнювало 200 західнонімецьким маркам або 125 дол. США за курсом, якій був на той час. На даний час рівень прожиткового мінімуму в Україні значно нижче, ніж в ті часи. Так, законопроект «Про державний бюджет України на 2010 рік» передбачається до кінця 2010 р. підвищити прожитковий мінімум до 875 грн. (109 дол. США).

Вже в 2009 р. споживчий кошик вийшов далеко за рамки прожиткового мінімуму, який існує в Україні. Сьогодні його розмір складає 1500 грн. на одну людину на місяць, а в 2010 р. з урахуванням 12-15% інфляції він коштуватиме 1700 грн. [4].

Про рівень життя населення можна судити не тільки за рівнем заробітної плати, але й за рівнем і структурою доходів і витрат (табл. 1). У II кварталі 2009 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року номінальні доходи населення зросли на 6,1%. Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 5,5%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, зменшився на 8,3%. У II кварталі 2009 р. частка заробітної плати в структурі

доходів порівняно з II кварталом 2008 р. зменшилась на 1,5% і склала 42,5%. Питома вага прибутку та змішаного доходу в період 2008-2009 рр. має тенденцію до зменшення (з 13,1 до 12,3 %), натомість відбувалося збільшення частки доходів від власності – з 3,2% до 3,5 %. За даними II кварталу 2009 р. частка соціальної допомоги та інших трансфертів в структурі доходів населення склала 41,7 %, що на 2% більше ніж у відповідному періоді попереднього року.

Таблиця 1

Доходи та витрати населення України за II-III квартал 2009 р. [3]

	II квартал 2009 р.		III квартал 2009 р.
	млн. грн.	у % до II кварталу 2008 р.	млн. грн.
Доходи – всього	218312	106,1	245345
1. Заробітна плата	92816	102,5	94717
2. Прибуток та змішаний дохід	26862	99,6	45981
3. Доходи від власності (одержані)	7653	115,5	8564
4. Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, в т.ч.:	90981	111,5	86083
соціальні допомоги	50390	113,3	50824
інші поточні трансферти	7753	109,1	9217
соціальні трансферти в натурі	32838	109,4	26042
Витрати та заощадження – всього	218312	106,1	235345
1. Придбання товарів та послуг	172313	102,7	179066
2. Доходи від власності (сплачені)	9170	131,8	8749
3. Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, в т.ч.:	16490	95,2	16388
поточні податки на доходи, майно тощо	11555	95	11265
внески на соціальне страхування	2879	95,1	2935
інші поточні трансферти	2056	96,5	2188
4. Нагромадження не фінансових активів	-814	x	7217
5. Приріст фінансових активів	21153	у 1,6 рази	23925
з них:			
приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	12851	x	668
заощадження в іноземній валюті	4790	x	20631
позики, одержані за виключенням погашених (-)	-13477	x	-4437
Наявний дохід	159814	105,5	
Заощадження	20339	147,9	

Протягом 2009 р. порівняно з 2008 р. спостерігається зниження реального доходу (рис. 4).

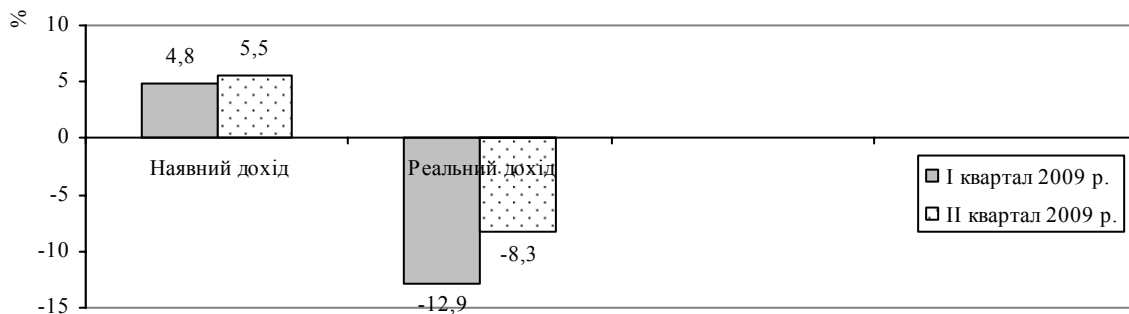

Рис. 4. Доходи населення України в 2009 р. (приріст/зниження, у % до відповідного кварталу попереднього року)

Для України характерна ще одна проблема – значне розходження доходів сільського та міського населення. Так, у першій групі населення вони помітно нижчі за доходи міських жителів. Це пояснюється різницею в оплаті праці сільської та міської груп населення, де розрив в оплаті праці на галузевому рівні становить 1,5 рази й більше. Тобто відбувається диспропорція доходів і витрат за територіальною та галузевою ознаками. Рівень життя сільського населення наближений майже до злиденного. Селяни менше витрачають свою заробітну плату на продукти харчування, однак різноманітність їх їжі невисока й незбалансована за поживністю. Паралельно у селян збільшуються інші витрати, які майже відсутні у міських жителів: на будівництво житла та утримання особистого господарства, без якого життя за даних умов було б

просто неможливе.

Витрати населення в II кварталі 2009 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшилися на 6,1%.

В структурі витрат найбільшу питому вагу займають витрати на харчування (рис. 5).

З урахуванням падіння реальних доходів українців у 2009 р. майже на 11% виявилось, що 13% населення витрачають майже весь свій бюджет (від 75% до 100%) на продукти харчування. В 2008 р. частка населення подібної категорії складала 9% [4].

Рис. 5. Структура сукупних витрат домогосподарств, %

Загальна кризова ситуація в нашій країні різко позначилася на розшаруванні населення на багатих і бідних. Як свідчать офіційні дані, поділ на бідних і багатих у 2008 р. в різних країнах становив в Японії – 4:1; Європі – 5-7:1; США – 9:1; Росії – 14,3:1; Україні – 13,5:1. За даними українських вчених реальне співвідношення відповідних прошарків населення становить 40:1.

За підрахунками фахівців в Україні в 2009 р. нараховувалось 8% абсолютно бідних, 13% бідних виходячи з мінімально припустимої якості харчування, 28% – відносно бідних, 75% бідних за суб'єктивними оцінками населення. Разом з тим, в країні в 2008 р. згідно з даними ДПА України за підсумками декларування доходів громадян чисельність платників податків-мільйонерів зросла більш як удвічі – понад 1 млн. грн. доходів задекларували в 2007 р. 336 громадян, а в 2008 р. (кризовому) таких осіб було зареєстровано вже 850. Деякі з них задекларували доходи в розмірі 20 і навіть 100 млн. грн. [4].

В Україні бідність часто спіткає осіб не просто достатньо освічених і кваліфікованих але й працюючих, до того ж ще у режимі повної зайнятості. Так, близько 65% бідних сімей – це ті з них, в яких хоча б одна особа працює. Дана ситуація віддзеркалює типову для бідного суспільства низьку ціну робочої сили.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що заборгованість із заробітної плати найманим працівникам та її зростання, невисока питома вага заробітної плати у ВВП (яке свідчить про знецінення праці найманих працівників) знижують мотивацію до трудової діяльності, призводять до зниження купівельної спроможності населення та зростання бідності (до 72% станом на початок 2009 р.) працівників України. Вагомою причиною низького рівня заробітної плати найманих працівників в Україні є малий розмір мінімальної заробітної плати, що не досягає й одного прожиткового мінімуму, коли відповідно до вимог Європейської соціальної хартії він має становити 2-2,5 прожиткових мінімуми і 60% середньомісячної заробітної плати.

В умовах фінансово-економічної кризи необхідно спрямувати зусилля на зупинення подальшого зниження рівня життя населення та утримання його на базовому рівні, формування у населення впевненості в майбутньому. Першочерговими є такі заходи: подолання інфляції та збереження стабільної національної грошової одиниці – гривні; встановлення мораторію на надання нових пільг для населення; збереження купівельної спроможності всіх соціальних пільг, а також рівня заробітної плати та пенсій, що вимагає корегування їх величини на рівень інфляції; підвищення рівня та удосконалення розробки державних соціальних стандартів і гарантій, наближення їх рівнів до світових мінімальних стандартів; введення прогресивної шкали оподаткування доходів населення тощо.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.
2. Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку / [за заг. ред. Ю.Г. Рубана]. – К.: НІСД, 2009. – 655 с.
3. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Бедность в Украине: абсолютная относительность [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/&/2/0/01/2010/01/01/182917>.

Надійшла 14.03.2010